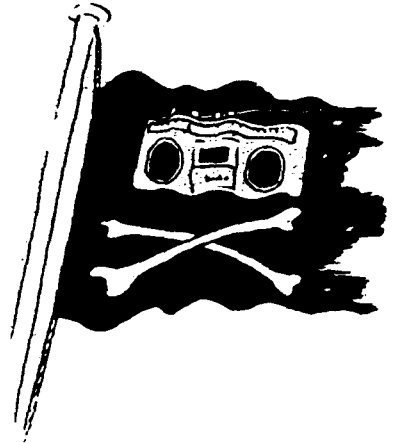


Νίκος Λακόπουλος



## Ελευθερία και αισθητική στον ελληνικό τύπο

Τα μέσα μαζικής ενημέρωσης στην Ελλάδα είναι πια με εξαίρεση την κρατική ραδιοτηλεόραση που το κοινό της διαρκώς υποχωρεί ιδιωτικά. Η υπόθεση της ελεύθερης ραδιοφωνίας αν και μπήκε σαν αίτημα από κοινωνικά κινήματα της αριστεράς, μεμονωμένους πειρατές και ανεξάρτητους διανοούμενους ενσωματώθηκε γρήγορα στον πολιτικό λόγο καθημερινής χρήσης των μεγάλων κομμάτων από έξυπνους πολιτικούς και κερδήθηκε τελικά από ιδιώτες κεφαλαιούχους και τα μεγάλα κόμματα. Για όσους η ελεύθερη ραδιοφωνία ήταν μια δυνατότητα για να δημιουργηθούν δρόμοι για μια πολιτική και πολιτιστική άνοιξη στην Ελλάδα – και αναμφίβολα ένας πολύ σημαντικός ανάμεσα σ' αυτούς ήταν ο Ρούσσος Κούνδουρος – που πέθανε πρόσφατα – αυτή η εξέλιξη όχι μονάχα δεν ήταν μέσα στα σχέδιά τους, αλλά είναι μια ξεκάθαρη ήττα.

Κατ' αρχήν το αίτημα της ελεύθερης ραδιοφωνίας μπήκε εξ αρχής σε μια λάθος διάσταση. Ο ρόλος των πειρατών μυθοποιήθηκε. Οι πειρατές απέκτησαν μια διάσταση που δεν είχαν και ουσιαστικά όσοι ζητούσαν την νομιμοποίηση της ελεύθερης ραδιοφωνίας σαν ένα ζήτημα ευθυγράμμισης της νομοθεσίας με άλλες ευρωπαϊκές χώρες αποκομμένο από την κοινωνικοπολιτική πραγματικότητα των κοινωνικών κινήματων απλά μετέθεταν τις δικές τους ευθύνες σε πειρατές που έρχονταν από μια κοινωνική θάλασσα στην οποία επέπλεαν πωλητές οικοπέδων, περιθωριοποιημένοι και δυναμικοί νέοι και ερασιτέχνες που έσπευσαν με την νομιμοποίηση να εξαργυρώσουν την θητεία τους πίσω από ένα πειρατικό ή νόμιμο μικρόφωνο. Έτσι μείναμε και χωρίς πειρατές και χωρίς ελεύθερη ραδιοφωνία. Γιατί το αίτημα για μια ελεύθερη ραδιοφωνία δεν συνειδητοποιήσαμε έγκαιρα πως ήτανε το αίτημα των ιδιωτών που την πήραν τελικά στα χέρια τους.

Το αίτημα για μια ελεύθερη ραδιοφωνία θα έπρεπε να συνδεθεί με την κρατική ραδιοφωνία. Η κρατική ραδιοτηλεόραση είναι μια εν δυνάμει κοινωνική ραδιοτηλεόραση μπορεί να λειτουργήσει δηλαδή έξω από τους όρους εμπορευματοποίησης που καθορίζουν την ζωή και τον θάνατο της ιδιωτικής ραδιοτηλεόρασης. Όμως το αίτημα για κοινωνικά μέσα ενημέρωσης και για ελεύθερη κρατική ραδιοτηλεόραση ποτέ δεν διατυπώθηκε, πράγμα που δεν είναι άσχετο με την κατάσταση στην οποία βρί-

σκονται σήμερα τα πολιτικά κινήματα κοινωνικής αντιπολίτευσης. Έτσι κι αλλιώς δεν υπήρχαν δηλαδή οι όροι για μια άλλη ενημέρωση θεσμοποιημένη σε μέσα μαζικής ενημέρωσης που να βρίσκονται σε μια αντιστοιχία με κοινωνικές και πολιτικές δυνάμεις, να τις εκφράζουν και να τις στηρίζουν, αλλά και να στηρίζονται από αυτές.

Αυτή η κυριαρχία του ελεύθερα εμπορικού ιδιωτικού ραδιοφώνου (και τώρα πια και της ιδιωτικής τηλεόρασης) δεν θάπρεπε να αποτελεί έκπληξη αφού χρόνια ολόκληρα έτσι λειτουργεί ο τύπος που βρίσκεται στα χέρια ιδιωτών – συνήθως εφοπλιστών ή εργολάβων – χωρίς ούτε μια στιγμή να απειληθεί σοβαρά από κάποιο πείραμα εναλλακτικής οργάνωσης της ενημέρωσης. Κι αυτό το κενό δεν είναι άσχετο από ένα χρόνιο πολιτικό κενό, που – ιδιαίτερα από την χρεωκοπία του ΠΑΣΟΚ και την αδυναμία της παραδοσιακής και νεοπαροδοσιακής αριστεράς να το καλύψει με αξιοπιστία μετά το 1982, – είναι εμφανές: υπάρχει εδώ μια κρίση πολιτικής αντιπροσωπευσης, υπάρχει κρίση πολιτικής έκφρασης, υπάρχουν οι αντικειμενικοί όροι για μια υπέρβαση αυτού του κενού με νέες πολιτικές δυνάμεις αλλά για λόγους κατά τη γνώμη μου υποκειμενικούς υπάρχει μια χρόνια δυστοκία που πολύ σύντομα θα οδηγήσει στην κάλυψη αυτού του κενού από τα ίδια τα μεγάλα κόμματα μέσα από μια αναδιοργάνωση του πολιτικού τους λόγου και των σχέσεών τους με τον πληθυσμό, που τόσο στην δεξιά όσο και στην αριστερά είναι πια φανερή και θα γίνει πολύ σύντομα και στο ΠΑΣΟΚ.

Το ερώτημα γιατί όλα αυτά τα χρόνια δεν δημιουργήθηκε ένα νέο δυναμικό πολιτικό κίνημα που να σπάσει τα όρια κάποιων επιμέρους εστιών συνδέεται άμεσα με το ερώτημα γιατί όλα αυτά τα χρόνια δεν δημιουργήθηκε ούτε ένα σοβαρό και δυναμικό πείραμα εναλλακτικής πληροφόρησης. Ο πολιτικός λόγος των πολιτικών δυνάμεων που με τον ένα ή τον άλλο τρόπο επαγγέλλονται κοινωνικές αλλαγές ή πιστεύουν σ' αυτές είναι κατ' αρχήν ένας λόγος μεταπρατικός και γι' αυτό καθυστερημένος, υπανάπτυκτος και αποκομμένος από την κοινωνία αφού αποτελεί απλώς ένα κοινωνικό γλωσσικό ιδίωμα που δεν ενδιαφέρεται για την κοινωνία αλλά μόνο για αυτό που ονομάζεται ως τώρα πολιτική, και δεν ενδιαφέρει τον κόσμο.

Η πολιτική δράση των κομμάτων της ευρείας αριστεράς από το 1974 μέχρι σήμερα περιορίστηκε πριν το '81 σε μια άκριτη διεκδίκηση και μετά σε μια σιωπηλή νομή θέσεων εξουσίας. Με εξαίρεση τα δυο κομμουνιστικά κόμματα που επαναπαύονται και αυτοϊκανοποιούνται με την ανάγνωση των δυο-τριών εφημερίδων τους ο πολιτικός χώρος που συνδέεται με την κοινωνική αντιπολίτευση ποτέ δεν επιχείρησε κάτι παραπάνω από ένα κομματικό εντυπίδιο ή ένα περιοδικό γειτονιάς. Αναλώθηκε κυρίως στην μανιακή διεκδίκηση ενός πενταλέπτου στην τηλεόραση, που όταν ήρθε απλώς έκανε περισσότερη γνωστή τη μιζέρια, την στέρση και την στείρωση ενός χώρου που ενδιαφέρεται πιο πολύ να κατοχυρώσει για τον ίδιο την γνήσια ετικέτα του αριστερού και να περιφρουρήσει τα κομματικά του χωραφάκια, παρά να διαπαιδαγωγήσει, να γεννήσει, να φανταστεί, να επινοήσει και να «εξάγει ιδεολογία» στον πληθυσμό που ήταν «λαός» γι' αυτόν πρώτα και «μάζες» και τώρα είναι τηλεθεατής, ψηφοφόρος, καταναλωτής, απελπισμένος ιδιώτης.

Μέσα σ' αυτά τα πλαίσια που καθόριζε πάντα το τραστ των εκδοτών αναπτύχθηκε η ελληνική δημοσιογραφία. Μετά την ήττα της αριστεράς στον εμφύλιο η σχολή «Ριζοσπάστη» έμελλε να τροφοδοτήσει τον τύπο της νικήτριας δεξιάς με λαμπρά στελέχη. Στην διάρκεια της χούντας η δημοσιογραφία συνδέθηκε κυρίως με τον χαφιεδισμό και πάντα ήταν σε μεγάλο βαθμό υπόθεση αγραμμάτων, αποτυχημένων υπο-

ψηφίων του πανεπιστημίου και – όταν το επάγγελμα ήταν κλειστό – γνωστών και συγγενών του εκδότη. Κάπως έτσι συγκροτήθηκε το σώμα των ελλήνων δημοσιογράφων: από τη στιγμή που στη θέση του διευθυντή έφτανε ο πιο άσχετος, όλοι οι συντάκτες για λόγους ασφάλειας θα έπρεπε να είναι χαμηλότερου επιπέδου. Έτσι μπορεί να εξηγηθεί το φαινόμενο ότι οι πιο γνωστοί δημοσιογράφοι στην Ελλάδα είναι όσοι δεν διαθέτουν καμιά παιδεία, έχουν τα χαρακτηριστικά τσογλανιού και έχουν σχέσεις με πολιτικά κόμματα και τον κρατικό μηχανισμό.

ΚΑΝΕΝΑ ΠΟΣΟ  
ΔΕΝ ΘΑ ΜΕ ΚΑΝΕΙ  
Ν' ΑΛΛΑΞΩ ΑΥΤΟ  
ΠΟΥ ΣΚΕΦΤΟΜΑΙ.

ΣΤ' ΑΡΧΙΑΙΑ ΜΑΣ  
ΑΥΤΟ ΠΟΥ ΣΚΕΦΤΕ-  
ΣΤΕ. ΑΥΤΟ ΠΟΥ  
ΓΡΑΦΕΤΕ ΜΑΣ  
ΕΝΔΙΑΦΕΡΕΙ.



*Το σκίτσο του Αλτάν είναι από την «Βαβέλ»*

Μέσα σ' αυτούς τους όρους αναπτύχθηκε και το συνδικάτο των δημοσιογράφων που ίδρυσαν κάποτε πρωτοπόροι δημοσιογράφοι για να αποτελέσει μετά κλειστό άντρο συγγενών και φίλων των εκδοτών και διευθυντών, εκλεκτών της χούντας και μισθοδοτούμενων πρακτόρων της μεγάλης μας φίλης υπερδύναμης που βρίσκεται πέ- ραν του Ατλαντικού και μας βοηθά, πάντα, να αντιμετωπίσουμε μαζί τα προβλήματά μας.

Τα τελευταία χρόνια η ελληνική δημοσιογραφία η οποία δεν θεωρείται άξια για μια πανεπιστημιακή σχολή, βαδίζει με θήμα σημειωτόν σταθερά προς την παρακμή του ύφους της: Οι δυο τομές που έγιναν – αν εξαιρέσουμε το ζωντανό ραδιόφωνο –

ήταν αυτή του υπερλαϊκισμού της «Αυριανής» και αυτή του νεοκιτρινισμού του «Κλικ». Και οι δυο έδειξαν πως ο ελληνικός τύπος είναι επαρχιακός, βρίσκεται επίσης σε κρίση, αλλά απάντηση και μάλιστα εναλλακτική δεν φαίνεται στον ορίζοντα.

Μέσα σ' αυτή την πορεία του ελληνικού τύπου ως εδώ, δεν υπήρξε ποτέ κάποια πρωτοβουλία, ούτε καν τέθηκε ποτέ ένα ζήτημα που σε άλλες χώρες είναι κατοχυρωμένο. Στην χώρα του ρουσφετιού, μοιάζει με παρανοϊκό αίτημα αυτό της κατοχύρωσης της ανεξαρτησίας του δημοσιογράφου, της κατοχύρωσης του δικαιώματος άρνησης συνείδησης, που θα επιτρέψει σε όσους φυσικά θέλουν την δυνατότητα να απενδύουν ακόμα και αν εργάζονται σε ένα ασφυκτικά ελεγχόμενο τύπο, να απαιτούν σεβασμό της υπογραφής και της προσωπικότητάς τους και να μπορούν να υποστηρίξουν ιδέες και κινήματα ακόμα και αν αυτά δεν συμφωνούν με το αφεντικό τους.

Αν το αίτημα ενός τύπου που να βρίσκεται έξω από την εμπορευματοποίηση και μιας άλλης δημοσιογραφίας που να βρίσκεται έξω από την ευτέλεια μπορεί να θεωρείται μεγαλεπήβολο ή αδύνατο, το αίτημα της κατοχύρωσης της ανεξαρτησίας του δημοσιογράφου που θα τον προστατεύσει από αυθαιρεσίες διώξεις-απολύσεις, είναι ένα ρεαλιστικό αίτημα που θα πρέπει να τεθεί επιτέλους και να διασφαλιστεί με την κινητοποίηση πολιτικών κομμάτων, καλλιτεχνών και διανοουμένων, δημοσιογράφων και πολιτών. Αυτή είναι η πρωταρχική, η στοιχειώδης, θα έλεγα, προϋπόθεση για την αποκατάσταση των πραγμάτων στο αφετηριακό τους σημείο. Γιατί ελεύθερη δημοσιογραφία σημαίνει ελεύθερη διακίνηση ιδεών σε μια ελεύθερη κοινωνία.

Δικαίωμα αντίρρησης συνείδησης του δημοσιογράφου σημαίνει ελευθερία του διευθυντή σύνταξης απέναντι στον εκδότη, του συντάκτη απέναντι στον διευθυντή, του αναγνώστη απέναντι στον αυτολογοκριμένο με ιδιοτέλεια, ελεγχόμενο και απειλούμενο με διώξεις δημοσιογράφο. Σημαίνει ελεύθερη, ανεξάρτητη, έγκυρη δημοσιογραφία που να σέβεται τα γεγονότα, την ηθική, την ιστορία. Σημαίνει ακόμα ανάπτυξη της ελληνικής δημοσιογραφίας που συνήθισε τις πολύ μικρές διαδρομές σαν αυτές που κάνει ένας συντάκτης από το γραφείο του στο γραφείο του διευθυντή σύνταξης, ένας διευθυντής σύνταξης από κει στο γραφείο του εκδότη και ένα χειρόγραφο από ένα γραφείο στο καλάθι των αχρήστων ή στον δρόμο για μια κακοποιημένη από πολλές πλευρές δημοσίευση.

Δεν είναι καθόλου τυχαίο πως η ελληνική δημοσιογραφία αναπτύχθηκε βασικά σε περιόδους που αυτή η χώρα ψηλαφούσε ένα καλύτερο μέλλον και αναζητούσε την εθνική εθνικολαϊκή της συνείδηση. Ούτε είναι τυχαίο πως κάθε φορά που υπήρχε μια έστω προσωρινή άνοιξη, μια δύστοκη ανάταση άκμαζε ταυτόχρονα και η ελληνική δημοσιογραφία. Όμως αυτή η πορεία είναι μια πορεία με συνεχείς μικρές και μεγάλες ήττες. Μετά την ήττα των πιο ζωντανών δυνάμεων στον Εμφύλιο, η ελληνική δημοσιογραφία πέρασε για πάρα πολλά χρόνια στα χέρια μετανοημένων, χαφιέδων, πρακτόρων και άσχετων κάθε φορά παρακεντέδων που οι επιτήδειοι από αυτούς έγιναν μέσα στην μετριότητά τους και αρχηγοί «σχολών», ψευτοδάσκαλοι και ψευτοσυγγραφείς διβλίων. Σήμερα με την συναίνεση της πολιτικής εξουσίας βρίσκεται στα χέρια των μεταπρατών και των εμπόρων, των εργολάβων και ενός είδους υποκόσμου που διαχειρίζεται στις πηγές της την εξουσία στην Ελλάδα.

Αυτό που θα μπορούσαμε με επιείκεια να ονομάσουμε ελληνική διανοήση βρίσκεται διαρκώς εξόριστη από τον τύπο με εξαίρεση τις εφημερίδες που της επεφύλαξαν καλύτερη τύχη: περιορισμό «κατ' οίκον» στις καλλιτεχνικές σελίδες, ξεχωριστές με μια βαρβαρότητα που διατρέχει την ελληνική κοινωνία σε κάθε πτυχή της και θα την

διατρέχει όσο τέτοιοι θάναυσοι διαχωρισμοί συνεχίζονται. Δεν είναι βέβαια άγνωστο πως κριτική στην Ελλάδα κάνουν συνήθως οι συγγενείς των εκδοτών, των διευθυντών εφημερίδων όταν δεν καταφέρνουν να μπουκώσουν στην «πρώτη γραμμή» της εφημερίδας τα «καυτά και ζωντανά θέματα». Είτε αφορά την τέχνη είτε την πολιτική, η κριτική βασίζεται στις δημόσιες σχέσεις και ακολουθεί τους νόμους της ένωσης που στον τύπο εμποδίζει οτιδήποτε άλλο να επιπλεύσει εκτός από «αυθεντίες με πατέντα» και φελλούς.

Κάτω από αυτό το καθεστώς στα μέσα μαζικής ενημέρωσης λείπει η άνεση, η ελευθερία και η χαρά και περισσεύει η κουτοπονηριά, ο θλαχοδημαρχισμός, η ίντριγκα και – αυτό που διαπερνά την ελληνική πολιτική και κοινωνική ζωή – ο ελληνικός μικροαστισμός με την ακαταμάχητη δύναμή του να αποκτάει τίτλους και απόψεις για τα πάντα, να αναδεικνύει ή να καταποντίζει καλλιτέχνες και πάντα μέτριους πολιτικούς στο ύψος των φορέων του. Ποιες σημαντικές τομές έχουν γίνει στον ελληνικό τύπο τα τελευταία χρόνια, όταν η πιο θάρραρη έκφραση του ελληνικού παραδοσιακού μικροαστισμού η χούντα των συνταγματαρχών έπαψε να εμποδίζει πολιτικά την ανάπτυξη μιας ελεύθερης και ανεξάρτητης δημοσιογραφίας; Ποιες εφημερίδες και τηλεοπτικά και ραδιοφωνικά κανάλια, ποια περιοδικά μπορούμε να παρουσιάσουμε ως επιτεύγματα σ' αυτή την χώρα. Εδώ οι δημοσιογράφοι, αλλά και οι τροχονόμοι και οι πορτιέρηδες απολαμβάνουν κάποιας επιπρόσθετης εξουσίας που οφείλουν καθημερινά να ξεχρεώνουν, γιατί στην Ελλάδα για να καταλάβεις μια θέση, πρέπει απαραίτητως κάτι να προδώσεις.

Η πιο σημαντική τομή στον περιοδικό τύπο είναι το ιλλουστρασιόν χαρτί. Οι εφημερίδες έχουν πάντα την ίδια γεύση σάπιου προς πώληση κρέατος. Πουλάνε πιο πολύ όσοι κατανοούν τον ελληνικό επαρχιωτισμό και όσοι στηρίζουν τις εκδόσεις τους στην διαρκή παραγωγή ζήλειας. Στην Ελλάδα πουλάει ο τύπος-πορνό γιατί η ελληνική κοινωνία είναι βαθειά στερημένη, κομπλεξική, νεόπλουτη, νευρωτική και ματαιόδοξη και ανέραστη. Και από τα μέσα ενημέρωσης αυτής της χώρας λείπει η ελευθερία, η φαντασία και η ομορφιά.

Αν η ελευθερία της σκέψης θα μπορούσε να επιτρέψει σε μια κοινωνία να αλλάξει τον εαυτό της με τον πιο απλό και «αναίμακτο» τρόπο η ομορφιά χρειάζεται περισσότερο κόπο και γι' αυτό είναι μια αρετή που τα μέσα ενημέρωσης δεν θα μπορέσουν να αναζητήσουν αλλού έξω από τα κακοποιημένα, από πορνο-βλέμματα, δυστυχημένα κορμιά των φωτομοντέλων που στηρίζουν τα περιοδικά μεγάλης κυκλοφορίας και ανέλαβαν να κλείσουν το κεφάλαιο ομορφιά. Αλλά η ομορφιά ποτέ δεν είχε σχέση με την δυστυχία που αποπνέει η επιτήδευση, με την καταπίεση που ασκεί ο φωτογραφικός φακός και τον τρόπο που σπέρνει η πένα του μέσου έλληνα δημοσιογράφου. Έτσι και αν ακόμα κερδίσουμε ελευθερία, θα λείπει πάντα στους ανθρώπους στην Ελλάδα το ήθος και η ομορφιά.